

KRZYSZTOF WARCHAŁOWSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

PODSTAWY PRAWNE FUNKCJONOWANIA POZASZKOLNYCH PUNKTÓW KATECHETYCZNYCH

1. WPROWADZENIE

Nauczanie religii w Polsce na przestrzeni XX w. przechodziło istotne zmiany wynikające z uwarunkowań politycznych i prawnych. Do 1961 r. nauczanie religii było integralną częścią systemu szkolnego. Sytuacja zmieniła się w 1961 r. wraz z ustawą o rozwoju systemu oświaty i wychowania¹, na mocy której religia została usunięta ze szkół publicznych. W odpowiedzi Kościół katolicki zorganizował pozaszkolne punkty katechetyczne – najczęściej przy parafiach, w salkach katechetycznych, domach parafialnych czy prywatnych mieszkaniach – aby zapewnić ciągłość edukacji religijnej. W okresie PRL punkty te funkcjonowały w warunkach ograniczeń administracyjnych, a niekiedy także represji, jednak stanowiły ważny element podtrzymywania tożsamości religijnej i narodowej. Po zmianach ustrojowych w 1989 r. oraz wprowadzeniu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 3 sierpnia 1990 r. religia mogła ponownie wrócić do szkół publicznych. Od tego momentu pozaszkolne punkty katechetyczne przestały pełnić funkcję podstawowego miejsca katechizacji, lecz nadal istnieją – szczególnie tam, gdzie nauczanie religii w szkołach jest utrudnione (np. w środowiskach polonijnych, w małych miejscowościach, w szkołach niepublicznych lub w sytuacjach

¹ Ustawa z 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania (Dz. U. Nr 32 poz. 160).

indywidualnych potrzeb uczniów). Obecnie ich funkcjonowanie reguluje Karta nauczyciela, konkordat z 1993 r. oraz przepisy prawa oświatowego i kościelnego, które dopuszczają możliwość organizowania nauczania religii poza szkołą, pod warunkiem uzyskania odpowiednich zgód i zachowania standardów dydaktycznych.

Ostatnie działania inicjowane przez odpowiedzialne za edukację organy władzy wykonawczej, które wydają się mieć swoje zaczepienie w różnicach światopoglądowych względem tradycyjnych i wydawałoby się oczywistych wartości, powodują obecnie powrót do rozważań na temat kwestii, które do tej pory wydawały się już na trwale ugruntowane w rzeczywistości zarówno prawnej, jak i praktycznej. W sposób bezpośredni obecna dyskusja i wydaje się również, że kontestacja odnoszą się także do jednej z najmocniej zakorzenionych już wolności – możliwości wyboru przez rodziców, a przez uczniów – pobierania nauki wybranej religii, w szkołach funkcjonujących w polskim systemie oświaty. Działania te w sposób dostrzegalny wydają się obecnie ukierunkowane na potencjalne odstępianie od nauczania religii w zinstytucjonalizowanych formach szkolnych. Postępująca laicyzacja kwestii wyznaniowych, podejście do kwestii wiary i publicznych form jej manifestacji zdają się zmierzać obecnie w kierunku separacji Kościoła i państwa o charakterze wrogim. Model ten, zapoczątkowany i rozwinięty przez założenia rewolucji francuskiej, został następnie w jej wyniku wdrożony w życie w sposób bezwzględnie praktyczny. W ten sposób wprowadzono do powszechnej świadomości i następnie w rzeczywistości ugruntowano nowy model państwa o charakterze diametralnie świeckim, który w sposób zupełny rugował wszelkie elementy religijne z życia publicznego². Dotyczyło to zwłaszcza wszelkich przejawów stanowienia i stosowania prawa.

W Rzeczypospolitej Polskiej generalne relacje państwo–Kościół opierały się do tej pory na niezależności i autonomii we właściwych

² K. ORZESZYNA, *Podstawy relacji między państwem a kościołami w konstytucjach państw członkowskich i traktatach Unii Europejskiej*, Lublin 2007, s. 100-103; J. KRUKOWSKI, *Kościół i Państwo*, Lublin 2000, s. 48; M. PIETRZAK, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2010, s. 87-88.

i państwu, i Kościołowi sferach³. O ile zauważalna faktyczna pozycja Kościoła katolickiego w Polsce, wynikająca zarówno z liczby jego wiernych, jak i z ponad tysiącletniego zakorzenienia w historii Polski, jej państwowości i tradycji narodowej, jest niezaprzeczalnym faktem, to jednak z całą stanowczością należy podkreślić, że w polskim systemie prawnym konstytucyjnie zagwarantowane jest równouprawnienie wszystkich wyznań⁴. Kościoły i inne związki wyznaniowe mają co do zasady charakter publicznoprawny, rejestrowany, a uregulowanie wzajemnych stosunków między nimi i państwem dokonuje się przede wszystkim w sposób, po pierwsze, umowny, a po drugie, ustawowy⁵. Należy jednak mieć na uwadze, że rejestrowanie lub zawieranie stosownych umów nie jest obligatoryjne⁶. Obie kategorie podmiotów – związek wyznaniowy i państwo, działają zatem niezależnie od siebie, jednak w sposób organiczny zdecydowanie zakłada się ich wzajemną współpracę, zarówno na rzecz szeroko rozumianego dobra wspólnego, jak i na rzecz rozwoju każdej osoby ludzkiej⁷. Wydaje się nawet, że współpraca ta powinna posiadać charakter wręcz obowiązkowy.

Głównym celem opracowania jest zaprezentowanie możliwości nauczania religii w pozaszkolnych punktach katechetycznych zarówno pod względem podstaw prawnych wynikających z ogólnych zasad nauczania tego przedmiotu, jak i szczegółowych regulacji bezpośrednio dotyczących tworzenia i funkcjonowania tego rodzaju instytucji. Dodatkowym celem artykułu jest analiza funkcjonowania pozaszkolnych punktów katechetycznych w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem

³ R. PAPRZYCKI, *Prawna ochrona wolności sumienia i wyznania*, Warszawa 2015, s. 18.

⁴ Art. 25 ust. 3 i 4 Konstytucji RP (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm. i sprost.); J. KRUKOWSKI, *op. cit.*, s. 284-286.

⁵ Chodzi o tzw. ustawy partykularne lub kościelne. Na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej działa obecnie 15 kościołów i innych związków wyznaniowych, których stosunki z państwem są uregulowane odrębnymi aktami prawnymi rangi ustawowej.

⁶ P. SOBCZYK, *Negocjacje i zawarcie umowy z art. 25 ust. 5 Konstytucji RP*, [w:] *Układowe formy regulacji stosunków między państwem a związkami wyznaniowymi (art. 25 ust. 4-5 Konstytucji RP)*, red. P. STANISZ, M. ORDON, Lublin 2013, s. 286.

⁷ Konstytucja duszpasterska o obecności Kościoła w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, nr 76.

ich roli w procesie wychowania religijnego, warunków organizacyjnych, napotykanych trudności oraz perspektyw rozwoju w kontekście współczesnych wyzwań edukacyjnych i społecznych.

Problem badawczy dotyczy sposobu realizowania zadania formacji religijnej dzieci i młodzieży. Jakie wyzwania stoją przed organizacją i funkcjonowaniem pozaszkolnych punktów katechetycznych oraz jakie czynniki wpływają na ich skuteczność w porównaniu z nauką religii w placówkach szkolnych i przedszkolach?

Pozaszkolne punkty katechetyczne pełnią istotną rolę w podtrzymywaniu i rozwijaniu formacji religijnej dzieci i młodzieży poza systemem szkolnym, stanowiąc odpowiedź na zmieniające się warunki społeczne, prawne i kulturowe, a ich skuteczność zależy od jakości organizacji, zaangażowania kadry oraz współpracy z rodziną i wspólnotą parafialną. Na podstawie przedstawionych powyżej rozważań można postawić tezę, że pomimo braku wyraźnych przepisów ustawowych poświęconych pozaszkolnym punktom katechetycznym, obecnie obowiązujące przepisy prawa – zarówno konstytucyjne, jak ustawowe i wykonawcze – tworzą wyłącznie pewne ramy prawne dla organizacji nauki religii w formie pozaszkolnych punktów katechetycznych dla uczniów zainteresowanych nauką danej religii na poziomie szkoły oraz przedszkola.

2. ZARYS PODSTAW NAUCZANIA RELIGII JAKO PRZEJAW REALIZACJI GWARANCJI KONSTYTUCYJNYCH

Konstytucyjna gwarancja możliwości nauczania religii danego kościoła lub innego związku wyznaniowego została skonkretyzowana w art. 53 ust. 4 Konstytucji RP, przyjmując postać możliwości wraz z określeniem formy potencjalnego nauczania⁸. Wskazuje na to użycie przez ustawodawcę zwrotu „może być przedmiotem nauczania”. Warto także podkreślić, że nauczanie religii jest jedynym wskazaniem konkretnego przedmiotu nauczanego w szkole w ustawie zasadniczej. Mając na

⁸ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. TULEJA, Warszawa 2023, art. 53, s. 194-198.

względzie powyżej dokonane wstępne rozważania, konieczne jest w tym miejscu zwrócenie uwagi na wprowadzenie przez ustawodawcę wymogu uregulowania sytuacji (formalnej) danego kościoła lub innego związku wyznaniowego jako warunku koniecznego do skonkretyzowania się konstytucyjnej gwarancji możliwości wdrożenia nauczania danej religii w sposób zinstytucjonalizowany. Przez kościół lub związek wyznaniowy o uregulowanej sytuacji należy rozumieć zarejestrowany kościół lub związek wyznaniowy, posiadający osobowość prawną⁹. Kolejną istotną kwestią, będącą konsekwencją użycia przez ustawodawcę omawianego sformułowania, jest nałożenie na instytucje państwowe obowiązków:

- sfinansowania nauczania religii na zasadach analogicznych do finansowania innych przedmiotów nauczania oraz
- zapewnienia realizacji tej możliwości przez organy władzy odpowiedzialnych za oświatę w sensie organizacyjnym¹⁰.

Zatem pomimo fakultatywnego charakteru nauczania religii można dostrzec we wskazanej normie obowiązek zorganizowania nauczania religii, jeżeli taka jest wola rodziców uczniów (opiekunów prawnych) lub uczniów pełnoletnich¹¹. Szczegółowa realizacja obowiązków w powyższym zakresie została pozostawiona ustawodawcy. Ciekawe stanowisko w zakresie nauczania religii w szkole zajął Trybunał Konstytucyjny, który w orzeczeniu z 30 stycznia 1991 r. wskazał, że „bezstronność, neutralność państwa nie tylko nie może być podstawą do wprowadzania obowiązku nauczania religii w szkołach państwowych, ale także nie może oznaczać zakazu takiego nauczania, jeżeli życzą sobie tego zainteresowani obywatele. [...] Inne rozumienie tych pojęć oznaczałoby

⁹ J. KRUKOWSKI, *op. cit.*, s. 292; B. BANASZAK, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*², Warszawa 2012, art. 53 pkt 13.

¹⁰ K. WARCHAŁOWSKI, *Nauczanie religii i szkolnictwo katolickie w konkordatach współczesnych*, Lublin 1998, s. 113; B. BANASZAK, *op. cit.*, art. 53, pkt 13.

¹¹ Wyrok TK z 2 grudnia 2009 r., U 10/07, «OTK-A» 11/2009, poz. 163, pkt V.6; P. SOBCZYK, *Kształtowanie pozycji prawnej religii*, [w:] *Religia i etyka w edukacji publicznej*, red. J. KRUKOWSKI, P. SOBCZYK, M. PONIATOWSKI, Warszawa 2014, s. 133-141; *Konstytucja RP, I: Komentarz do art. 1-86*, red. M. SAFJAN, L. BOSEK, Warszawa 2016, art. 56, pkt 67.

bowiem nie neutralność, a ingerencję państwa w wolność sumienia i wyznania obywateli”¹².

Ostatnie działania Ministerstwa Edukacji Narodowej, prowadzące do zapowiadanego ograniczenia liczby lekcji religii w szkołach oraz wyłączenia ocen uzyskiwanych przez uczniów z tego przedmiotu z wliczania ich do średniej okresowej lub rocznej, wywołują wiele pytań dotyczących przyszłości edukacji religijnej w Polsce. W tym kontekście potencjalne pozaszkolne formy nauczania religii zyskują na aktualności i znaczeniu, oferując, być może już nawet w nieodległej przyszłości, alternatywną przestrzeń dla dzieci i młodzieży do rozwoju swojej duchowości i budowania tożsamości religijnej. Konieczne wydaje się zatem dokonanie obecnie pewnego rodzaju refleksji nad przyszłością pozaszkolnych punktów katechetycznych, zarówno w kontekście aktualnych ogólnych trendów w edukacji, jak i konieczności potencjalnego przejęcia przez nie duchowej formacji młodych ludzi, szczególnie w kontekście wyraźnie dostrzegalnej tendencji ograniczania formalnej edukacji religijnej.

Właściwe zrozumienie współczesnych regulacji dotyczących nauczania religii w szkołach wymaga także spojrzenia na nie z perspektywy historycznej. To bowiem w przeszłości wykształcił się istniejący dzisiaj model, w którym kościoły i inne związki wyznaniowe korzystają ze wsparcia państwa w nauczaniu własnej religii.

3. USTAWOWE REGULACJE W ZAKRESIE MOŻLIWOŚCI TWORZENIA POZASZKOLNYCH PUNKTÓW KATECHETYCZNYCH

Na wstępie warto poruszyć kwestię, skądinąd ciekawą, korelacji pomiędzy dwoma odrębnymi przepisami ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty¹³, zasadniczej z punktu widzenia omawianych przez nas kwestii. Mowa jest o art. 12 i 13 wskazanej ustawy, które na pierwszy rzut oka są regulacjami uzupełniającymi się, lecz jak wskazuje na to praktyka

¹² Orzeczenie TK z 30 stycznia 1991 r., K 11/90, «OTK» 1/1991, poz. 2.

¹³ Tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 750 ze zm.; dalej u.s.o.

ich stosowania, czynią to jedynie pozornie. Artykuł 12 u.s.o.¹⁴ w sposób bezpośredni potwierdza wskazane we wstępie konstytucyjne gwarancje posiadania przez rodziców prawa do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami¹⁵ oraz do zapewnienia ich wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie z ich przekonaniami¹⁶. Z legislacyjnego i praktycznego punktu widzenia wskazany przepis prawny zawiera trzy istotne normy prawne. Pierwszą jest obowiązek zorganizowania lekcji religii w publicznym przedszkolu i szkole podstawowej na życzenie rodziców, drugą normą określono sposób organizowania nauczania religii w publicznych szkołach ponadpodstawowych, gdzie odbywać się to ma na życzenie rodziców bądź też samych uczniów, natomiast trzecią normą ustalono zasadę, że – po osiągnięciu pełnoletności – o pobieraniu nauki religii decydują już, z oczywistych względów, sami uczniowie. Natomiast wspomniany wcześniej art. 13 ust. 1 u.s.o. wskazuje, że obowiązkiem szkoły publicznej jest umożliwienie uczniom podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności nauki języka oraz własnej historii i kultury. Artykuł 13 u.o.s. zawiera jeszcze ciekawe uzupełnienie w ust. 2 pkt 3, traktującym o realizowaniu nauki, o której mowa w art. 13 ust. 1, także w międzyszkolnych zespołach nauczania. Pobieżna lektura wskazanych przepisów, w kontekście analizy instytucji pozaszkolnych punktów katechetycznych, wskazywałaby na zasygnalizowane wcześniej uzupełnianie się tych regulacji, co w istocie jednak nie ma miejsca, zwłaszcza biorąc pod uwagę praktykę stosowania wskazanych przepisów. Należy wskazać, że obie regulacje zawierają również oddzielne upoważnienia ustawowe, zobowiązujące ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania do wydania stosownych rozporządzeń wykonawczych określających odpowiednio: warunki i sposób wykonywania przez szkoły zadań w zakresie nauczania religii¹⁷ oraz warunki i sposób wykonywania przez szkoły i placówki prowadzenia zajęć podtrzymujących poczucie tożsamości narodowej,

¹⁴ A. PISZKO, *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*, Warszawa 2018, art. 12, s. 111-116.

¹⁵ Art. 48 ust. 1 Konstytucji RP.

¹⁶ Art. 53 ust. 3 Konstytucji RP.

¹⁷ Art. 12 ust. 2 u.s.o.

etnicznej, językowej i religijnej¹⁸. Na podstawie wskazanych przepisów upoważniających minister właściwy do spraw oświaty i wychowania wydał rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach¹⁹ oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 18 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym²⁰. W drugim ze wskazanych rozporządzeń znajduje się jednak regulacja ujęta w § 14, stwierdzająca, że: „Poczucie tożsamości religijnej uczniów jest podtrzymywane przez organizację nauki religii zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 12 ust. 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty”. Z legislacyjnego punktu widzenia jest to interesująca regulacja, gdyż w istocie może ona wskazywać na jedynie częściowe wykonanie przez wyznaczonego ministra ustawowego zobowiązania do wydania aktu o charakterze wykonawczym, zwłaszcza w kontekście normy art. 13 ust. 2 pkt 3 u.s.o. Na marginesie warto wskazać, że zgodnie z § 119 ust. 1 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”²¹, na podstawie jednego upoważnienia ustawowego wydaje się jedno rozporządzenie, które wyczerpująco reguluje sprawy przekazane do unormowania w tym upoważnieniu. Tylko wyjątkowo, zgodnie z ust. 2 wskazanego paragrafu, dopuszcza się wydanie więcej niż jednego rozporządzenia na podstawie tego samego przepisu upoważniającego, lecz tylko wtedy, gdy upoważnienie to przekazuje do uregulowania różne sprawy, które dają się tematycznie wyodrębnić tak, że ich zakresy są rozłączne²². Niemniej kwestia prawidłowości

¹⁸ Art. 13 ust. 3 u.s.o.

¹⁹ Dz. U. z 2020 r. poz. 983 ze zm.

²⁰ Dz. U. z 2023 r. poz. 2737 ze zm.

²¹ Tekst jedn. Dz. U. z 2016 r. poz. 283.

²² Zob. S. WRONKOWSKA, M. ZIELIŃSKI, *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*, Warszawa 2012, s. 242.

wykonania przepisu upoważniającego, jako niestanowiąca meritum niniejszego artykułu, pozostanie poza jego zainteresowaniem.

Konkludując, zaprezentowana powyżej nie do końca przejrzysta regulacja pozwala na stwierdzenie, że prowadzenie lekcji religii w pozaszkolnym punkcie katechetycznym nie posiada bezpośredniego ustawowego punktu zaczepienia, tak jak ma to miejsce w przypadku zajęć podtrzymujących poczucie tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, nauki języka oraz własnej historii i kultury²³.

4. POZASZKOLNE PUNKTY KATECHETYCZNE – REGULACJE SZCZEGÓŁOWE

Pierwsze wskazanie możliwości prowadzenia lekcji religii w formie pozaszkolnego punktu katechetycznego zostało dokonane w § 2 ust. 2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, które w dalszej treści określane będzie jako „rozporządzenie w sprawie nauczania religii”. W myśl wskazanej regulacji, jeżeli w przedszkolu lub szkole na naukę religii danego wyznania lub wyznań wspólnie nauczających zgłosi się mniej niż siedmiu uczniów lub w przypadku przedszkola – wychowanków, organ prowadzący przedszkole lub szkołę, w porozumieniu z właściwym kościołem lub innym związkiem wyznaniowym, organizuje naukę religii w grupie:

- międzyszkolnej lub
- w pozaszkolnym (pozaprzedszkolnym) punkcie katechetycznym.

Z organizacyjnego punktu widzenia istotna jest również regulacja § 2 ust. 4 rozporządzenia w sprawie nauczania religii, w myśl której, w szczególnie uzasadnionych przypadkach, organ prowadzący przedszkole lub szkołę może na wniosek kościoła lub związku wyznaniowego zorganizować nauczanie religii danego wyznania w sposób odmienny niż w systemie klasowo-lekcyjnym realizowanym w szkole (przedszkolu),

²³ Zob. art. 13 ust. 2 pkt 3 u.s.o.

w grupie międzyszkolnej lub w pozaszkolnym (pozaprzedszkolnym) punkcie katechetycznym.

Należy także zauważyć, że powyższe regulacje mają charakter zdecydowanie zadaniowy i jako takie są adresowane przede wszystkim do właściwych ku temu organów administracyjnych, w tym przypadku utożsamianych zwłaszcza z organami prowadzącymi szkołę (przedszkola) oraz dyrektorami tych szkół (przedszkoli). Prawodawca, w sposób jedynie ogólny, nakłada na wskazane organy obowiązki o zróżnicowanym charakterze w zakresie organizacji lekcji religii w publicznej szkole lub przedszkolu. Źródłem zróżnicowania tego obowiązku jest wskazana *expressis verbis* liczba uczniów (wychowanków) biorących udział w lekcji religii określonego wyznania.

Podstawową przesłanką warunkującą możliwość wdrożenia nauczania religii danego kościoła lub związku wyznaniowego w formie pozaszkolnego (pozaprzedszkolnego) punktu katechetycznego jest zgłoszenie się na naukę religii danego wyznania lub wyznań wspólnie nauczanych, mniej niż siedmiu uczniów (wychowanków) w danej szkole (przedszkolu). Z kolei przekroczenie wskazanej liczby uczniów (wychowanków) powoduje zatem, że dana szkoła (przedszkole) ma obowiązek zorganizowania nauczania religii na jej terenie w systemie klasowo-lekcyjnym, realizowanym co najmniej w formie grupy międzyklasowej.

Jednym z problemów, na który warto zwrócić uwagę, przynajmniej w ogólnym zakresie, jest kwestia budząca obecnie duże wątpliwości, przede wszystkim z punktu widzenia metodycznych aspektów nauczania religii. Jak wskazuje na to wykładnia literalna omawianych powyżej przepisów, wydaje się, że pozwalają one na potencjalne objęcie w jednej grupie międzyklasowej uczniów ze wszystkich klas danej szkoły. W przypadku szkoły podstawowej, kształcącej w cyklu ośmioletnim, taka interpretacja wydaje się co najmniej dyskusyjna z uwagi na niezwykle dużą rozpiętość wiekową uczniów²⁴. Warto w tym miejscu przywołać jednak stosunkowo niedawny wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego

²⁴ Uczniów, a nawet wychowanków, w przypadku prowadzenia w danej szkole podstawowej również oddziału przedszkolnego w szkole podstawowej, czyli tzw. zerówki. Zatem w jednej grupie zajęciowej znalazłyby się dzieci sześciolatnie oraz czternasto-, piętnastoletnia młodzież.

z 15 stycznia 2021 r.²⁵, w którym orzeczono niewystarczalność literalnej wykładni § 2 rozporządzenia w sprawie nauczania religii, bez konieczności uwzględnienia podstawowych założeń interpretacji funkcjonalnej oraz systemowej²⁶. W kontekście normy wynikającej już z art. 1 pkt 1 ustawy z 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe²⁷, stanowiącej obecnie podstawę funkcjonowania systemu oświaty w Polsce, należy mieć na uwadze, że wolą ustawodawcy system oświaty zapewnia w szczególności realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju. Dokonując zatem konkretnych rozstrzygnięć, należy stosownie do indywidualnego stanu faktycznego porównać wynik wykładni celowościowej w zestawieniu z językowym brzmieniem przepisów²⁸. Naczelny Sąd Administracyjny w sposób wyraźny podkreślił w uzasadnieniu wyroku, że organ musi mieć na względzie, że edukacja w każdym zakresie, zatem również w zakresie religii, pozostaje w nierozzerwalnym związku z rozwojem psychofizycznym dziecka i wzrostem jego dojrzałości, a nauczanie musi być dostosowane do cech dzieci, przekazywanych im treści czy posiadanej już przez nie wiedzy²⁹. Trudno w jakikolwiek sposób polemizować z ustaloną przez sąd tezą z uwagi na jej oczywistość, zatem w sposób wielce prawdopodobny będzie ona miała również znaczenie w przypadku organizacji grup zajęciowych w pozaszkolnych punktach katechetycznych.

²⁵ III OSK 2907/21, «Legalis» nr 2532647.

²⁶ Sprawa dotyczyła zorganizowania w jednej z gmin nauczania religii (w tym przypadku wyznania prawosławnego) wszystkich dzieci od klasy 0 do klasy ósmej, w ramach jednej grupy międzyklasowej. Działanie organu prowadzącego szkołę podyktowane było tutaj względami ekonomicznymi.

²⁷ Tekst jedn. Dz. U. z 2025 r. poz. 1043 ze zm.

²⁸ Ż. ROGOZIŃSKA, *Wykładnia literalna przepisów a cele systemu oświaty*, n.ius «Legalis» 2021.

²⁹ Uzasadnienie wyroku NSA III OSK 2907/21.

5. TWORZENIE I FINANSOWANIE POZASZKOLNYCH PUNKTÓW KATECHETYCZNYCH

Kolejną kwestią, istotną z funkcjonalnego punktu widzenia, która organicznie związana jest z tworzeniem i działalnością pozaszkolnych punktów katechetycznych, jest kwestia dotycząca pokrywania kosztów ich funkcjonowania. W przypadku nauczania religii w formach szkolnych (przedszkolnych) kwestia pokrywania kosztów związanych z jej nauczaniem jest tożsama z kosztami organizacji wszystkich pozostałych zajęć w szkole (przedszkolu). Koszt organizacji nauczania i wynagrodzenia nauczyciela religii pokrywany jest bezpośrednio ze środków organu prowadzącego daną publiczną szkołę lub przedszkole w ramach zapewnienia im warunków bieżącego funkcjonowania, o którym mowa w art. 10 ust. 1 pkt 1, 4 i 5 pr. ośw..

W przypadku prowadzenia lekcji religii w formie pozaszkolnego (pozaprzedszkolnego) punktu katechetycznego jego funkcjonowanie, z finansowego punktu widzenia, wymaga uzgodnienia jego organizacji z organem prowadzącym daną szkołę lub przedszkole. Tym bardziej będzie to wymagane w przypadku prowadzenia większej liczby szkół lub/i przedszkoli przez ten sam organ prowadzący. Powszechnie stosowaną praktyką jest składanie odpowiednich wniosków do organów prowadzących szkoły (przedszkola) o zorganizowanie pozaszkolnego (pozaprzedszkolnego) punktu katechetycznego, wraz z podaniem adresu tego punktu, wskazaniem łącznej liczby godzin dydaktycznych koniecznych do przeznaczenia na naukę religii oraz udzieleniem informacji o osobach wyznaczonych do prowadzenia lekcji religii w punkcie. Warto zwrócić uwagę, że przepis § 2 ust. 2 rozporządzenia w sprawie nauki religii nie wprowadza żadnych szczegółowych regulacji w powyższym zakresie, ograniczając się jedynie do stwierdzenia konieczności osiągnięcia porozumienia między organem prowadzącym a właściwym kościołem lub innym związkiem wyznaniowym. Ponadto, w sposób literalny przepis ten wskazuje na fakt organizacji punktu pozaszkolnego bezpośrednio przez organ prowadzący, jako podmiot inicjujący takie działanie. Natomiast, co warto podkreślić, trudno zarzucić takiej praktyce brak logiki. Złożenie odpowiedniego wniosku, wraz z podaniem niezbędnych do

funkcjonowania punktu informacji, przynajmniej w założeniu, w sposób istotny powinno wpłynąć na szybkość administracyjnej ścieżki tworzenia pozaszkolnego punktu katechetycznego. Należy wskazać, że przepisy prawa nie regulują w sposób precyzyjny samego formalnego sposobu utworzenia pozaszkolnego punktu katechetycznego, natomiast można przyjąć, że działanie to powinno mieć mimo wszystko charakter sformalizowany, na co wskazuje użycie przez prawodawcę w § 2 ust. 2 rozporządzenia w sprawie nauczania religii wyrażenia: „w porozumieniu z właściwym kościołem lub związkiem wyznaniowym”. Tymczasem wstępna weryfikacja Biuletynów Informacji Publicznej poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, będących organami prowadzącymi dla szkół (przedszkoli), wskazuje na powszechne występowanie porozumień zawieranych nie na podstawie § 2 ust. 2 rozporządzenia, lecz na podstawie § 2 ust. 3, czyli w przypadkach prowadzenia grup lub punktów katechetycznych przez różne organy prowadzące szkoły, z uwagi na uczęszczanie do tych punktów uczniów z prowadzonych przez nie szkół. Porozumienia takie zawierają przede wszystkim regulacje dotyczące liczby uczniów uczęszczających na lekcje religii w pozaszkolnym punkcie katechetycznym, z podziałem na porozumiewające się organy prowadzące, oraz określają sposób partycypowania w kosztach funkcjonowania tego punktu. Standardowo przyjętą zasadą jest ustalenie kosztu jednostkowego (na każdego ucznia) i przemnożenie tej kwoty przez liczbę uczniów ze szkół poszczególnych organów prowadzących.

6. STATUS FORMALNY NAUCZYCIELA RELIGII W POZASZKOLNYM PUNKCIE KATECHETYCZNYM

W przypadku pozaszkolnych punktów katechetycznych, zarówno wymagania, jak i zasady dotyczące zatrudniania pracujących w nich nauczycieli religii są tożsame z zasadami dotyczącymi wszystkich innych kategorii nauczycieli. Istotną różnicę stanowi w tym przypadku odmienne określenie wymogów kwalifikacyjnych.

Generalną regułą wynikającą z obecnie obowiązujących przepisów jest zasada, w myśl której kwalifikacje do nauczania religii posiada

osoba, która spełnia wymagania kwalifikacyjne określone w odpowiednich porozumieniach zawieranych między ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania a Konferencją Episkopatu Polski, a także władzami innych kościołów i związków wyznaniowych. Określenie tych wymogów zostało dokonane odpowiednio w § 8 rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z 14 września 2023 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli³⁰ oraz w § 14 rozporządzenia Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z 3 września 2023 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli szkół artystycznych i placówek artystycznych³¹. Obie regulacje, pomimo oddzielnych rozporządzeń wydanych przez dwóch różnych ministrów, w istocie pozostawiają kwestię uzgodnienia wymagań kwalifikacyjnych wyłącznie ministrowi właściwemu do spraw oświaty i wychowania³². Rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach jako główny warunek umożliwiający prowadzenie zajęć religii określa konieczność posiadania przez nauczyciela imiennego pisemnego skierowania do danego przedszkola lub szkoły³³. Wskazana zasada dotyczy zarówno nauczycieli religii, którzy prowadzą zajęcia w szkole, jak i nauczycieli pozaszkolnych punktów katechetycznych.

Szczególnym rozwiązaniem jest natomiast uregulowanie sposobu zatrudnienia nauczyciela religii prowadzącego zajęcia w pozaszkolnym

³⁰ Dz. U. poz. 2102.

³¹ Dz. U. poz. 2238.

³² W przypadku Kościoła katolickiego istotne znaczenie będzie miał również art. 12 ust. 2 konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, zgodnie z którym decydującą kwestię stanowi stosowne upoważnienie od biskupa diecezjalnego (*missio canonica*). Cofnięcie tego upoważnienia automatycznie oznacza utratę prawa do nauczania religii. Natomiast kryteria wykształcenia pedagogicznego (kwestia przede wszystkim odpowiedniego przygotowania pedagogicznego) są już uzgadniane pomiędzy władzami państwowymi a Konferencją Episkopatu Polski.

³³ W przypadku Kościoła katolickiego wydanego przez właściwego biskupa diecezjalnego (§ 5 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia w sprawie nauczania religii), a w przypadku pozostałych kościołów oraz innych związków wyznaniowych – przez właściwe władze zwierzchnie tych kościołów i związków wyznaniowych (§ 5 ust. 1 pkt 2 tego rozporządzenia).

punkcie katechetycznym. Nauczyciel ten, zgodnie z § 5 ust. 3 rozporządzenia w sprawie nauczania religii, jest zatrudniany przez dyrektora szkoły (przedszkola) wskazanego przez ten organ prowadzący, który utworzył dany pozaszkolny punkt katechetyczny, albo wskazanego przez organ określony w porozumieniu zawierającym przez organy prowadzące różne szkoły (przedszkola), których uczniowie uczęszczają do jednego pozaszkolnego punktu katechetycznego³⁴. Użyte w § 5 ust. 3 rozporządzenia wyrażenie „zatrudniany przez dyrektora szkoły” można uznać za pewnego rodzaju archaizm lub skrót myślowy użyty przez prawodawcę, bowiem zgodnie z art. 10 ust. 1 głównego pragmatyku służbowego dla nauczycieli, jakim jest Karta nauczyciela³⁵, stosunek pracy z nauczycielem nawiązuje się w szkole lub w zespole szkół (w przypadku powołania zespołu szkół jako odrębnej jednostki organizacyjnej). Co istotne, nawet w tym samym paragrafie znajduje się regulacja, zgodnie z którą nauczycieli religii zatrudnia się zgodnie z Kartą nauczyciela³⁶.

Pewnego rodzaju dualizm zastosowano jednak w przypadku uregulowania kwestii sprawowania nadzoru nad prowadzonymi zajęciami. Patrząc z punktu widzenia działań weryfikujących prawidłowość nauczania religii, § 11 rozporządzenia w sprawie nauczania religii wprowadza dwie odrębne konstrukcje nadzorcze w postaci wizytacji oraz ogólnie wskazanego nadzoru pedagogicznego. Przyjęte rozwiązanie wydaje się rozwiązaniem logicznym i uzasadnionym, mając na względzie konieczność sprawowania nadzoru nad prawidłowością nauczania tak specyficznego i wielowymiarowego przedmiotu, jakim jest nauczanie religii. Wizytacje, jak wskazuje na to sama nazwa, są prowadzone przez wizytatorów, w tym przypadku upoważnionych przez odpowiednie władze zwierzchnie kościołów lub związków wyznaniowych, natomiast nadzór pedagogiczny sprawowany jest przede wszystkim w pierwszej kolejności bezpośrednio przez dyrektora szkoły oraz generalnie przez upoważnionych pracowników organów nadzoru pedagogicznego. Z oczywistych względów nadzór pedagogiczny sprawowany jest wyłącznie w zakresie

³⁴ W tym przypadku chodzi o omawiane we wcześniejszych rozważaniach porozumienie, o którym mowa w § 2 ust. 3 rozporządzenia.

³⁵ Ustawa z 26 stycznia 1982 r. – Karta nauczyciela (Dz. U. z 2024 r. poz. 986).

³⁶ Zob. § 5 ust. 4 rozporządzenia w sprawie nauczania religii.

stosowanych zasad związanych z metodyką nauczania i zgodności nauczania z zatwierdzonym programem nauczania. Biorąc pod uwagę powyższe regulacje, służbowe podporządkowanie nauczyciela religii pozaszkolnego punktu katechetycznego konkretnej szkole i konkretnemu dyrektorowi należy uznać za rozwiązanie prawidłowe, konsekwentnie zrównujące sytuację nauczycieli religii prowadzących lekcje w szkołach i w pozaszkolnych punktach katechetycznych. Zrównanie to obejmuje bowiem nie tylko zakres uprawnień nauczycielskich, lecz także ciężących na nauczyciela szczególnych obowiązków. Kwestia ta jest warta podkreślenia, zwłaszcza w związku z pojawiającymi się zarzutami całkowitego braku nadzoru nad nauczaniem religii³⁷. Co ciekawe, zarzuty te kierowane są generalnie do nauczania religii w formie szkolnej, natomiast aspekt nauczania w formach pozaszkolnych punktów katechetycznych wydaje się przez kontestatorów w tym przypadku pomijany. Należy zatem podkreślić, że z formalnego i praktycznego punktu widzenia nauczyciele pozaszkolnych punktów katechetycznych podlegają tym samym regulacjom prawnym, którym podlegają wszyscy pozostali nauczyciele. Posiadają te same uprawnienia i zobligowani są wypełniać te same obowiązki. Jediną różnicą pomiędzy nauczycielem katechetą uczącym w szkole i prowadzącym zajęcia w pozaszkolnym punkcie katechetycznym wydaje się zatem jedynie miejsce wykonywania pracy.

7. WNIOSKI

Ważnym aspektem funkcjonowania tych punktów jest także kwestia ich finansowania. Koszty związane z prowadzeniem nauki religii w takich placówkach są w teorii pokrywane przez organy prowadzące szkoły, jednak praktyka wymaga często dodatkowych uzgodnień z lokalnymi

³⁷ Warto przywołać w tym miejscu oświadczenie ks. prof. Piotra Tomasika Koordynatora Biura Programowania Katechezy przy Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski z 9 stycznia 2019 r., wydanym w związku z pojawianiem się w przestrzeni publicznej informacji, jakoby katecheci nie podlegali rygorom takim jak inni nauczyciele (<https://episkopat.pl/doc/181720.ks-prof-tomasik-lekcje-religii-w-szkole-na-mocy-konstytucji> [dostęp 1 grudnia 2025 r.]..

władzami samorządowymi. Konstytucyjne prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami oraz obowiązek państwa do zapewnienia możliwości nauczania religii znajdują swoje odbicie w przepisach ustawy o systemie oświaty. Ustawa ta pozwala na organizację nauki religii nie tylko w ramach klasycznych zajęć szkolnych, lecz także w formach alternatywnych, w tym w pozaszkolnych punktach katechetycznych, których utworzenie determinowane jest stosunkowo niewielką liczbą uczniów³⁸.

Pozaszkolne punkty katechetyczne, jako alternatywa dla nauki religii w systemie szkolnym, stanowią w przypadku religii i wyznań mających w Polsce charakter mniejszościowy istotny element zapewniający możliwość wychowania dzieci zgodnie z przekonaniami religijnymi ich rodziców. W dniach 24 kwietnia i 15 maja 2025 r. odbyło się spotkanie przedstawicieli Konferencji Episkopatu Polski z przedstawicielami Ministerstwa Edukacji Narodowej, a następnie 20 czerwca 2025 r., spotkanie z przedstawicielami 14 innych kościołów i związków wyznaniowych. Podczas spotkań oprócz zasadniczej kwestii, jaką jest ogólna tendencja ograniczenia nauczania religii w szkole, podkreślono również konieczność dokonania zmian legislacyjnych, które w lepszy sposób zabezpieczą i doprecyzują sytuację pozaszkolnych punktów katechetycznych³⁹. Na obecnym etapie planowanych zmian stwierdzono jednak, że postulat ten wykracza poza zakres aktualnej nowelizacji przepisów. Konkluzją, jakiej można w tym miejscu dokonać, jest stwierdzenie, że przyszłość i dalszy rozwój nauki religii, a co za tym idzie, również przyszłość i rozwój pozaszkolnych punktów katechetycznych, albo odwrotnie – ich destrukcja, będą zależeć w głównej mierze od stosunków między władzami państwowymi i kościołami lub związkami wyznaniowymi, w tym wzajemnego poszanowania racji działań podejmowanych przez te podmioty i respektowania obowiązujących przepisów prawa. Kończąc, warto również podkreślić, że planowane przez resort edukacji

³⁸ W tym przypadku chodzi np. o szkoły artystyczne, które realizują również kształcenie ogólne, dla których organem prowadzącym jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

³⁹ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-szkola-religia-organizacja-men-odpowiedz> [dostęp 1 grudnia 2025 r.].

zmiany stały się także przedmiotem zainteresowania Rzecznika Praw Obywatelskich w kontekście ochrony konstytucyjnego prawa do nauki oraz ochrony pracy nauczycieli religii⁴⁰.

PODSTAWY PRAWNE FUNKCJONOWANIA POZASZKOLNYCH PUNKTÓW KATECHETYCZNYCH

Streszczenie

Należy uznać, że pomimo braku wyraźnych przepisów ustawowych poświęconych pozaszkolnym ośrodkom katechetycznym, istniejące ramy prawne – składające się z przepisów konstytucyjnych, ustawodawczych i wykonawczych – ustanawiają jedynie ogólne parametry prawne dotyczące organizacji edukacji religijnej za pośrednictwem takich ośrodków. Ośrodki te służą uczniom zainteresowanym edukacją religijną na poziomie szkolnym (lub przedszkolnym). Ważnym aspektem funkcjonowania tych ośrodków jest kwestia ich finansowania. O ile koszty związane z prowadzeniem nauki religii w takich placówkach są teoretycznie pokrywane przez instytucje prowadzące szkoły, o tyle w praktyce często wymagane są dodatkowe porozumienia z władzami samorządowymi. W przypadku szkół i placówek zarządzanych przez organy administracji państwowej takie ustalenia muszą być koordynowane z tymi organami. Konstytucyjne prawo rodziców do kształcenia dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami oraz obowiązek państwa do zapewnienia możliwości edukacji religijnej znajdują odzwierciedlenie w przepisach ustawy o systemie oświaty. Ustawa ta zezwala na organizację nauczania religii w ramach tradycyjnych zajęć szkolnych oraz form alternatywnych, w tym pozaszkolnych ośrodków katechetycznych. Takie ośrodki są często niezbędne ze względu na stosunkowo niewielką liczbę uczniów, którzy potrzebują lekcji religii. Pozaszkolne ośrodki katechetyczne, jako alternatywa dla nauczania religii w ramach systemu szkolnego, są ważnym mechanizmem zapewniającym mniejszościom religijnym w Polsce możliwość zapewnienia swoim dzieciom edukacji zgodnej z ich przekonaniami religijnymi.

⁴⁰ Zob. pismo Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Edukacji z 10 czerwca 2024 r. (znak: VII.5600.7.2024.AT).

LEGAL GROUNDS FOR THE OPERATION OF EXTRACURRICULAR RELIGIOUS INSTRUCTION CENTRES

Summary

There are no explicit statutory provisions in Polish legislation on centres for the provision of religious instruction outside the school system, nonetheless it can be argued that there is a legal framework consisting of constitutional, legislative and executive regulations that establishes general legal parameters for the organisation of religious instruction in such centres intended for students interested in religious education at the school or pre-school level. Funding is an important aspect of the running of such centres. While theoretically the costs of religious education provided by such institutions are to be covered by school boards, in practice additional agreements with local authorities are often required. For schools and entities administered by Polish State administrative authorities, such arrangements need to be coordinated with these bodies. The constitutional right of parents to educate their children according to their personal beliefs and convictions and the obligation of the State to provide opportunities for religious instruction are reflected in the provisions of the Polish Educational System Act. This act of legislation allows for traditional religious instruction classes taught in the schools, and for alternative forms, including classes conducted in extracurricular centres for religious instruction. Such centres are indispensable because usually they cater for a relatively small number of pupils needing this kind of religious instruction. As an alternative to religious education within the school system, extracurricular religious instruction centres offer an important mechanism to ensure the children of religious minorities living in Poland of an education in accordance with their religious beliefs.

Słowa kluczowe: pozaszkolny punkt katechetyczny; tworzenie; finansowanie; nadzór katecheta; finansowanie nauczania religii.

Keywords: extracurricular religious instruction centre; establishment and financing of religious instruction centres; religious education superintendents; right of parents to educate their children in accordance with their religious beliefs.

Literatura

BANASZAK B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.
Konstytucja RP, I: Komentarz do art. 1-86, red. M. SAFJAN, L. BOSEK, Warszawa 2016.

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. TULEJA, Warszawa 2023, art. 53.
- KRUKOWSKI J., *Kościół i Państwo*, Lublin 2000.
- ORZESZYNA K., *Podstawy relacji między państwem a kościołami w konstytucjach państw członkowskich i traktatach Unii Europejskiej*, Lublin 2007.
- PAPRZYCKI R., *Prawna ochrona wolności sumienia i wyznania*, Warszawa 2015.
- PIETRZAK M., *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2010.
- PISZKO A., *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*, Warszawa 2018.
- ROGOZIŃSKA Ż., *Wykładnia literalna przepisów a cele systemu oświaty*, n.ius «Legalis» 2021.
- SOBCZYK P., *Kształtowanie pozycji prawnej religii jako przedmiotu w edukacji publicznej*, [w:] *Religia i etyka w edukacji publicznej*, red. J. KRUKOWSKI, P. SOBCZYK, M. PONIATOWSKI, Warszawa 2014, s. 133-141.
- SOBCZYK P., *Negocjacje i zawarcie umowy z art. 25 ust. 5 Konstytucji RP*, [w:] *Układowe formy regulacji stosunków między państwem a związkami wyznaniowymi (art. 25 ust. 4-5 Konstytucji RP)*, red. P. STANISZ, M. ORDON, Lublin 2013, s. 277-288.
- WARCHAŁOWSKI K., *Nauczanie religii i szkolnictwo katolickie w konkordatach współczesnych*, Lublin 1998.
- WRONKOWSKA S., ZIELIŃSKI M., *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*, Warszawa 2012.